

Antwoorden op de verkeerde vraag.

Valkuilen in het kerkelijk gesprek over homoseksualiteit.

R.Ruard Ganzevoort

Verschenen in: Ad de Bruijne (redactie) *Open en kwetsbaar. Christelijk debat over homoseksualiteit*. Barneveld: De Vuurbaak, 45-55.

Het gesprek over homoseksualiteit binnen de orthodox-protestantse gezindte is in de afgelopen jaren in een stroomversnelling gekomen. Dat maakt deze bundel en de studiedag die er de basis van vormde, bij voorbaat belangrijk. Ze gaan echter – zo is mijn stelling – over de verkeerde vraag. Dat zal ik in mijn bijdrage uitwerken, waarbij ik inga op de taak en rol van de ethiek, de visie op de kerk, en de mogelijkheden voor ware dialoog.

1. Waar komen onze vragen vandaan?

Het ligt in de gereformeerde traditie voor de hand om bij homoseksualiteit vooral te vragen naar Bijbelse richtlijnen. Meer concreet gaat het dan om de vraag hoe homoseksuele gemeenteleden hun leven dienen in te richten en welke plaats ze wel en niet in de gemeente kunnen innemen. Mogen homo's bijvoorbeeld aan het avondmaal als ze leven in een homoseksuele relatie? Mogen twee lesbische moeders hun kind laten dopen? Mogen ze een taak op zich nemen in de kerk, of ambtsdrager worden?

Het zijn vragen die velen in de kerk bezighouden en die vaak verhitte gesprekken oproepen. Maar zijn het wel de juiste vragen? Het is op zijn minst opmerkelijk dat homoseksualiteit in de kerk gezien wordt als zo'n fundamenteel probleem. Het gaat immers slechts om een beperkt aantal mensen en ook de Bijbel besteedt er nauwelijks aandacht aan. Los van de vraag hoe bepaalde Bijbelteksten moeten worden uitgelegd, ze zinken in het niet bij de talloze teksten over armoede en onrecht die principiële vragen moeten oproepen bij de levensstijl van zo ongeveer alle christenen in het Westen. Waarom is het thema homoseksualiteit dan voor kerken zo belangrijk

dat ze zich erop profileren of zelfs – zoals in de Anglicaanse kerk – dreigen te scheuren op een verschil van inzicht?

Ik wil daarmee niets afdoen van de inhoudelijke vragen. Die zijn er. Ze gaan over de status en de uitleg van de Bijbel, over onze visie op menselijke seksualiteit en relaties, over ambt en sacramenten, over de verantwoordelijkheid van de kerk voor het leven van haar leden, enzovoorts. Stuk voor stuk gewichtige vragen die de moeite van een theologische bezinning meer dan waard zijn. Maar precies in die vragen komen we verder als we ons eerst bezinnen of we wel de juiste vraag op tafel hebben. Alleen zo kunnen we immers helder krijgen of we de vragen in het juiste perspectief benaderen.

Wie daar dan even bij stilstaat, kan er niet omheen dat het allemaal wat complexer ligt dan dat we zomaar kunnen toepassen wat de Bijbel zegt. Het woord 'homoseksualiteit' komt in de Bijbel niet voor (afgezien van een enkele tendentieuze vertaling). Dat roept op zijn minst de vraag op of de vaak genoemde teksten wel over hetzelfde gaan. Er zijn zeker teksten die spreken over seksueel contact tussen twee mannen (over vrouwen spreekt alleen Romeinen 1), maar homoseksualiteit is – net als heteroseksualiteit – niet alleen maar een kwestie van seksueel gedrag, maar van een gerichtheid van de hele persoon. Over homoseksuele relaties lezen we in de Bijbel eigenlijk niets, al zijn er wel teksten die volgens sommige exegeten suggereren dat ze bestonden en ook niet per se negatief beoordeeld werden. Ook daar zien we echter niet de moderne gestalte van een gelijkwaardige liefdesrelatie. Dat hoeft niet te verbazen. Ook het moderne heterohuwelijk komt in de Bijbel immers niet voor en wel om de simpele reden dat de vormgeving van relaties door de eeuwen en culturen heen steeds fundamenteel veranderd is. De gelijkwaardigheid van man en vrouw in het huwelijk (of in de samenleving) komen we bijvoorbeeld in Bijbelse tijden nauwelijks tegen. Vandaag de dag heerst het idee dat diep gevoelde liefde de basis is voor het huwelijk en dat men vervolgens binnen dat huwelijk alles met elkaar moet delen. Dat staat ver af van de vaak gearrangeerde huwelijken van toen, waarbij man en vrouw samen deel uitmaakten van de grotere familie en zowel praktisch als emotioneel veel minder op elkaar waren aangewezen.

Dergelijke verschuivingen op het terrein van liefde, seksualiteit en relaties spelen een grote rol, ook in de discussie over homoseksualiteit. Dat maakt het moeilijk om zomaar geïsoleerde teksten toe te passen. Bij al onze interpretaties van Bijbelteksten kunnen we niet om het feit heen dat zowel wijzelf als de Bijbelteksten in een bepaalde tijd en cultuur gelokaliseerd zijn. Bij talloze onderwerpen erkennen we dat zonder veel moeite, maar op de een of andere manier lijkt dat bij homoseksualiteit ingewikkelder.

Het is dan ook goed om hier stil te staan bij de veranderingen die in de cultuur en in het verlengde daarvan ook in de kerk zijn opgetreden, zeker waar het gaat over homoseksualiteit. Hoewel er alle eeuwen door mensen zijn geweest die vooral gericht waren op het eigen geslacht, is de betekenis daarvan heel erg verschoven. Traditioneel werd het vooral als zonde gezien, of in het maatschappelijk verkeer als misdaad. Dat hing nauw samen met een perspectief waarin de maatschappelijke structuren van gezins- en familieverbanden vooropstonden. In deze verbanden bestonden duidelijke hiërarchische patronen waarbij mannen meer macht hadden dan vrouwen, ouders meer macht dan kinderen, vrije mensen boven knechten, enzovoorts. Voortplanting en seksualiteit zijn in dit perspectief direct met elkaar verbonden en elke vorm van seksualiteit die niet op voortplanting gericht is, is dan ook verdacht. Seksualiteit buiten het huwelijk is verboden, omdat het deze maatschappelijke structuren ondermijnt. Dat geldt nog meer voor homoseksualiteit.

In de laatste anderhalve eeuw is in de westerse samenleving dit moreel-juridische perspectief losgelaten en vervangen door een medisch-therapeutisch perspectief. Dat wil zeggen dat homoseksualiteit nu meer gezien werd als een psychologische afwijking of ziekte. Men ging uitgebreid op zoek naar verklaringen voor het ontstaan van homoseksualiteit en ontwikkelde ook methoden om ervan af te komen. Castratie, electroshocks en 'gezonde mannelijke bezigheden' als sport werden gezien als middelen om een scheefgegroeide seksuele ontwikkeling te helpen herstellen. De christelijke variant ervan werd door psychiaters als Van den Aardweg¹ uitgedragen. Ook ethicus Douma sprak over homofilie als "psychische stoornis".² Tot de dag van vandaag leeft dit idee bij christelijke organisaties als Different en de volgelingen van Leanne Payne.³ Men betwist met zoveel woorden dat homoseksualiteit een natuurlijke variant is en zoekt vooral naar mogelijke psychische oorzaken zoals de relatie met de ouders of ervaringen van seksueel misbruik. Het woord 'ziekte' of 'handicap' wordt daarbij vaak vermeden, maar de manier van denken past nog precies in dit therapeutische perspectief.

In onze samenleving is momenteel het dominante perspectief dat homoseksualiteit een variant is die bij mensen net zo voorkomt als bij allerlei diersoorten. Er zijn diverse theorieën over het ontstaan, maar zeker lijkt in elk geval dat de seksuele gerichtheid in elk geval op jonge leeftijd bepaald wordt en niet makkelijk veranderd kan worden. Daarover schrijft Glas elders in deze

¹ G.J.M. van den Aardweg & J. Bonda, *Een netelig vraagstuk. Homofilie, geloof en psychologie*. Nijkerk: Callenbach 1981.

² J. Douma, *Homofilie*. Kampen: Van den Berg 1988.

³ L. Payne, *Genezing van de homoseksueel*. Hoornaar: Gideon 1984.

bundel. Dit perspectief leidt ertoe dat in de samenleving homoseksualiteit steeds meer gezien wordt als een persoonskenmerk en dat om die reden homoseksuele burgers moeten worden beschermd tegen discriminatie. Hoewel er binnen orthodox-christelijke groepen volop discussie is over de vraag of homoseksueel gedrag moreel aanvaardbaar is, klinkt wel steeds duidelijker de roep om een respectvolle en zorgvuldige omgang. Het besef leeft breed dat er nu eenmaal homoseksuele gemeenteleden zijn en dat die als medegelovige moeten worden aanvaard. Het onderscheid dat Douma en anderen maakten tussen 'zijn' en 'doen' heeft een belangrijke rol gespeeld in dat proces. Daarmee bewegen de kerken – langzaam maar zeker – mee met de culturele ontwikkelingen.

2. Ethische discussies

Dat roept de vraag op of de ethische discussies over homoseksualiteit niet een achterhoedegevecht zijn. Als er inderdaad een onmiskenbare beweging is in de richting naar meer tolerantie, doen dan debatten over Bijbeluitleg en moraal er nog wel toe? Ik zou zeggen van wel. Niet alleen omdat het de strijd is die er nu eenmaal is, maar ook omdat het wel degelijk gaat over fundamentele zaken als het gezag van de Bijbel en de aard van onze ethische afwegingen. En in die gesprekken gaat het ook over de vraag hoe de kerk zich verhoudt tot de samenleving. Er is voor de kerk juist in deze ethische debatten veel te leren.

Dat begint dan echter wel met een wat andere vraag dan in dit soort gesprekken gebruikelijk is. De allereerste vraag zou moeten zijn wat het betekent voor mensen dat zij het object zijn van onze ethische discussies. Uiteindelijk gaat het in de ethiek niet over abstracte thema's, maar over de vraag hoe concrete mensen kunnen leven en hoe zij zich kunnen verantwoorden voor God en hun eigen geweten. Maar als het over concrete mensen gaat, dan is het des te meer van belang ons af te vragen wat onze ethische discussies voor deze concrete mensen tot gevolg heeft.

Het kerkelijk gesprek over homoseksualiteit zit vaak klem tussen de samenleving waarin het niet-discrimineren de centrale norm is, de traditie waarin homoseksualiteit werd afgewezen, en de pastorale verantwoordelijkheid voor homoseksuele gemeenteleden. Hoe meer daarin het debat wordt gezocht met de maatschappelijke visie op homoseksualiteit, des te meer komt die pastorale verantwoordelijkheid onder druk te staan. Zo vertelt een jongeman (21) uit een reformatorische kerk: "Bij ons wordt in de preek vaak gezegd hoe slecht de wereld is. En vaak wordt dan ook wel als

voorbeeld homoseksualiteit gebruikt. Ik trek me dat altijd wel aan. Kennelijk hoor ik bij die slechte wereld.”

Misschien moeten we constateren dat een afwijzende visie op homoseksualiteit een sjibbolet of *identity marker* is geworden voor het orthodox-protestantisme. Daarmee bedoel ik dat het steeds meer functioneert als een herkenningspunt voor een orthodox, Bijbelgetrouw denken. Het gevolg daarvan is dat de kerk in de samenleving vooral negatieve reacties krijgt. Dat blijkt bijvoorbeeld bij de discussie over ‘weigerambtenaren’ en het ontslag van homoseksuele docenten in het christelijk onderwijs. Zelfs wie op deze punten de klassieke gereformeerde visie wil verdedigen, zou zich toch moeten afvragen of dit nu het aangewezen onderwerp is om zich op te profileren. Doet het niet afbreuk aan de geloofwaardigheid van de boodschap van de kerk als die voortdurend ervaren wordt als discriminerend? Hoe genuanceerd ook verwoord, het effect is dat men steeds minder luistert naar de stem van orthodox-protestantse kerken.

Maar het heeft niet alleen gevolgen voor de positie van de kerk in de samenleving. Verschillende onderzoeken laten zien dat de boodschap die in orthodox-protestantse kerken klinkt juist ook voor de betrokken gemeenteleden problematische gevolgen kan hebben. Uit het meest recente onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau⁴ blijkt dat religieuze homoseksuelen minder dan anderen hun seksuele geaardheid accepteren. Dat gebrek aan seksuele zelfacceptatie en negatieve reacties uit de omgeving (met name de ouders) zijn weer schadelijk voor de psychische gezondheid en kunnen zelfs leiden tot een verhoogd risico op zelfdoding. Er is – voor de duidelijkheid – geen direct verband tussen homoseksualiteit, religie en psychische problemen, maar de negatieve reactie is wel een risicofactor.⁵

Daarmee komt een belangrijke ethische vraag naar boven: in welke mate dragen kerken door hun ethische debat over homoseksualiteit en door het voortdurend definiëren van homoseksualiteit als probleem ongewild bij aan de psychische problematiek bij homoseksuele gemeenteleden? En als dat inderdaad het geval is, wat betekent dat dan voor de manier waarop we wel – en niet – het gesprek over homoseksualiteit moeten voeren? Hoe meer ik dit soort onderzoeken en de verhalen van mensen op me in laat werken, des te meer groeit de vrees dat kerken eerder deel zijn van het probleem dan van de oplossing. Lopen we niet het risico dat ethische rechtzinnigheid uitmondt in

⁴ Saskia Keuzenkamp (red.), *Niet te ver uit de kast. Ervaringen van homo- en biseksuelen in Nederland*. Den Haag: SCP 2012.

⁵ Het onderzoek maakt geen onderscheid tussen orthodoxe en liberale vormen van religie, terwijl die juist in de visie op homoseksualiteit sterk verschillen. Daarom is de factor ‘negatieve reacties’ van groter belang voor de vragen in dit artikel dan de factor ‘religie’ zelf.

onrecht tegenover kwetsbare mensen? Anders gezegd: ook ons spreken over de ander (in dit geval de homoseksuele mens) moet ethisch worden getoetst.

Ik haast me daarbij te zeggen dat dit wat mij betreft niet betekent dat er geen kritische of afwijzende visie op homoseksualiteit mag zijn. Juist daarover zal het kerkelijk ethisch gesprek moeten gaan. Als echter dat ethisch gesprek leidt tot het vergroten van de problemen bij de mensen om wie het gaat, dan gaat er in elk geval iets niet goed in de manier waarop we het gesprek voeren. Ook al kan er spanning tussen bestaan, ethische en pastorale afwegingen kunnen niet tegen elkaar worden uitgespeeld. Wat pastoraal schadelijk is, kan ethisch niet juist zijn en omgekeerd. Alleen al daarom kan ons ethisch spreken over homoseksualiteit nooit losstaan van ons spreken met homoseksuele mensen.

3. Wat is de kerk?

Aan het eind van dit artikel ga ik nog in op de vraag hoe dat spreken met gestalte kan krijgen en wat er voor nodig is. Eerst richt ik me nu op de vraag wat het eigenlijk betekent om kerk te zijn. Die vraag is van belang omdat het antwoord veel gevolgen heeft voor de verwachtingen die we hebben ten aanzien van het moreel spreken van de kerk.

In het denken over de kerk klinken de woorden van de Apostolische Geloofsbelijdenis vaak mee: 'een heilige, algemene, christelijke kerk'. Die woorden vragen om een evenwicht tussen twee neigingen die we in het gesprek kunnen vinden. Aan de ene kant zijn er mensen die vooral de eenheid en algemeenheid benadrukken. Aan de andere kant spreekt men vooral over heiligheid en zuiverheid. Wie de eenheid benadrukt, zal meer ruimte willen laten voor verschil van inzicht en steeds zoeken naar verbinding. Dat kan ertoe leiden dat kritische vragen niet meer gesteld mogen worden en dat de kerk uiteindelijk een veelkleurig geheel wordt zonder eigen identiteit. Wie de heiligheid en zuiverheid benadrukt, zal veel belang hechten aan precieze en gedeelde standpunten. Dat kan ertoe leiden dat mensen die op de een of andere manier anders zijn of denken, buiten de boot vallen en dat de kerk uiteindelijk een klein sektarisch genootschap wordt.

In de discussie over homoseksualiteit komen we deze twee uitersten voortdurend tegen. De aanhangers van de 'algemene kerk' hebben het graag over liefde en aanvaarding; de verdedigers van de 'zuivere kerk' spreken graag over waarheid. De eersten vinden dat het onbarmhartig is om bijvoorbeeld van homoseksuelen te vragen dat zij alleen blijven; de laatsten vrezen dat daarmee de zonde wordt goedgepraat. Maar die discussie gaat

eigenlijk niet alleen over de positie en levenskeuzes van homo's, maar ook (vooral?) over de vraag wat kerk-zijn betekent.

Dat mondt onder meer uit in de vraag hoeveel moreel gezag de kerk heeft. Mag de kerk mensen opleggen hoe ze moeten leven, of is dat uiteindelijk altijd de persoonlijke verantwoordelijkheid van mensen zelf? Deze vraag heeft natuurlijk alles te maken met de toegenomen mondigheid. Steeds minder laten mensen zich gezeggen door kerkelijke of maatschappelijke gezagsdragers. Maar principieel is deze lijn van persoonlijke verantwoordelijkheid al in de Bijbel nadrukkelijk aanwezig. Ook in de brieven van Paulus wordt herhaaldelijk onderstreept dat gelovigen elkaar niet te oordelen hebben, maar ieder voor zich verantwoording schuldig is aan God. Als we die benadering doortrekken, wordt het lastiger om te accepteren dat een voorganger of kerkenraad voorschrijft hoe iemand zijn of haar leven moet leiden. Ook daardoor verschuift het accent meer naar de open inclusieve kerk en weg van de zuivere ware kerk.

Dat wil niet zeggen dat de ethische vragen verdwijnen. Ze veranderen alleen van aard. De belangrijkste vraag wordt nu wat er in moreel opzicht van de kerk gevraagd wordt in de omgang met de wereld en met haar eigen gemeenteleden. Centraal staat de vraag wat het betekent om kerk te zijn en hoe we in het kerk-zijn getuigen van het heil. Centraal staat niet de vraag of en hoe 'zij' homo mogen zijn, maar hoe 'wij' met elkaar kerk dienen te zijn. Daarbij verschuift de aandacht van een regelethiek met letterlijke toepassing van vaste principes naar een ethiek die vooral kijkt wat de gevolgen zijn van ons handelen. De kernvraag is dan of we met onze woorden en daden schade doen. In Bijbelse termen: of we onrecht doen. Zijn onze ethische debatten tot heil van mensen, of doen ze juist mensen kwaad? Dit is een fundamentele vraag die teruggaat op de klacht van de profeten en aansluit bij de manier waarop Jezus de strijd aangaat met bijvoorbeeld de Farizeeën en opkomt voor vrouwen, vreemdelingen en anderen die buitengesloten werden. Met andere woorden: "what would Jesus do?"

4. Verder komen in het gesprek

Wat is er nodig om in dit moeizame gesprek een stap verder te kunnen zetten? Het begint er mijns inziens mee dat we beseffen dat onze standpunten niet objectief of geïsoleerd buiten ons bestaan omgaan. Ze zijn ingebed in onze levensloop, onze eigen persoonlijkheid en seksualiteit, de mensen die we ontmoet hebben, de manier waarop we in het leven staan, enzovoorts. Dat wil niet zeggen dat er geen algemenere dingen te zeggen zijn, maar we doen er goed aan ook onze eigen subjectiviteit te onderkennen.

Voor een ontmoeting moet je je eerst bewust zijn van je eigen perspectief en beseffen dat de ander een echt ander perspectief heeft. Dat zijn al twee ingewikkelde stappen. Soms komen we niet eens aan de eerste stap toe. Veel homo's en lesbiennes hebben jarenlang alleen vanuit het perspectief van hetero's gedacht en geleefd. Voor hen is het een moeizame bevrijding om het eigen perspectief te gaan innemen. Minstens zo moeilijk is het te beseffen dat de ander echt anders is. Dat is vooral moeilijk wanneer je bij de vanzelfsprekende meerderheid hoort. Voor hetero's is het moeilijk in te voelen wat het is om in een wereld te leven waarin de norm en standaard in relaties en seksualiteit wezenlijk anders zijn dan jij zelf ben. Pas als deze twee stappen gezet zijn kun je een stap verder komen en proberen het perspectief van de ander te verstaan: via de ogen van de ander jezelf te zien. Zo kunnen hetero's gaan meevoelen wat hun woorden en houding bij homo's teweegbrengen en andersom.

Als je een ander ontmoet, ontmoet je een vreemde. In die ander word je dan ook bepaald bij het anders zijn. Dat is een heel Bijbels gegeven. De vreemdeling is degene die onze vanzelfsprekendheid doorbreekt en ons openmaakt voor een nieuwe boodschap. De ontmoeting met de vreemdeling is dan ook niet minder dan een openbaring. Voor zo'n ontmoeting staat Jezus symbool. Hij verschijnt als Vreemdeling en weigert op te gaan in de massa. Hij blijft opvallen als de man die anders is. Daar maakt hij zelfs zijn handelsmerk van: in zijn woorden en daden doet hij steeds het onverwachte. In de gelijkenissen bijvoorbeeld wordt in een gewoon verhaal een vervreemdend element ingebracht. De kracht daarvan is dat wanneer het gewone verhaal vreemd wordt, dat dan het vreemde verhaal van het Koninkrijk verstaanbaar kan worden. Zo zijn gelijkenissen dragers van de momenten van openbaring: momenten dat we opeens iets ontdekken van het anders-zijn van Gods Koninkrijk.

Nu moet je altijd uitkijken dat te makkelijk gelijk te stellen, maar die vreemdeling is vandaag de dag in de kerken onder andere te vinden in de homoseksuele of lesbische gemeenteleden. En omgekeerd geldt voor hen dat de vreemdeling te vinden is in de hetero's om hen heen. De uitdaging is om in elkaar het vreemde te zoeken, zodat de ander een gelijkenis kan worden van het Koninkrijk. Dat vind je niet wanneer de ander helemaal gelijk is geworden aan jou zelf, wanneer alle scherpe kanten eraf geslepen zijn. Het vreemde komt pas dichtbij als het rauw en anders is.

Ik voer dus geen pleidooi voor een vlakke harmonie, maar juist voor het doorleven van de confrontatie. Dat gaat soms schoksgewijs, soms ook langs de weg van moeizame verkenningen om te verstaan wat de ander zegt en bedoelt. Ook daar is niets nieuws aan. In Handelingen 15 lezen we van een

confrontatie met dezelfde vragen, juist omdat we ook daar de vreemdeling tegenkomen. Het ging ook toen niet om de religieuze franje maar om wezenlijke vragen naar de identiteit van de christelijke gemeente en de grenzen van de vrijheid. Tegelijk zie je de apostelen niet verzanden in academische discussies over wat wel en niet mag. Ze getuigen van het werk van God – al is het op een heel andere plaats en wijze dan de anderen verwachtten. En ze vinden met alle verschillen een aantal ethische grenzen waarin ze elkaar herkennen.

De wezenlijke vraag in Handelingen 15 is daarmee hoe breed het heil is en hoe groot de genade. Dat is een riskante vraag, want als het breed en grenzeloos wordt, verliest het evangelie ook zijn kritische kracht. Er is altijd ook zoiets als tegenspraak die openbarend zou kunnen zijn. Tegelijk is de boodschap van genade voortdurend gericht op die volmaakte vrijheid. Zolang mensen beklemd zijn, is het heil nog niet volledig. Maar hoe voorkom je de grenzeloosheid? Het is verleidelijk daar de wet tussen te schuiven, maar daarmee zet je de genade klem.

Het gesprek over homoseksualiteit in de kerk zou dus niet moeten gaan over wat wel en niet mag, over grenzen aan het liefdesleven van de een of aan de tolerantie van de ander. Het gesprek zou moeten gaan over de vraag hoe de genade doorwerkt in onze levens. Daarom kunnen we beter getuigen van de weg die God met ons gaat dan dat we discussiëren over de grenzen.

5. Ethische richtlijnen voor het gesprek

Dat wil niet zeggen dat het gesprek over normen en regels niet gevoerd moet worden. Er zijn namelijk fundamentele zaken in het geding, en die hebben alles te maken met hoe we de Bijbel zien, hoe we omgaan met menselijke verantwoordelijkheid en met de rol van de kerk om daar al dan niet leiding aan te geven. Maar voordat dat allemaal aan de orde kan komen zijn er eerst andere ethische normen in het geding. Die gaan onder meer over het gesprek zelf. Als daar niet op gelet wordt – of misschien zelfs: als daar niet eerst over onderhandeld is – loopt het gesprek grote kans te ontsporen. Ik wil hier een paar van die richtlijnen noemen.

De eerste richtlijn is dat je elkaar werkelijk als gesprekspartners accepteert. Dit houdt in dat je de ander, al is het maar voor de duur van het gesprek, serieus neemt als iemand die evenveel aanspraak kan maken op de waarheid als jij. Het betekent ook dat je de ander niet als object beschouwt waar je over kunt praten, maar als subject: iemand die meepraat. Een consequentie hiervan is dat niet de één voortdurend wordt beoordeeld door de ander. Dat kan de

homo zijn die zich moet verdedigen, maar ook de hetero die het voor zijn of haar geweten niet kan maken alles te accepteren. Als de rolverdeling zo is dat de een zich steeds verdedigt tegen de kritische vragen van de ander, dan is het gesprek onmogelijk geworden.

De tweede richtlijn is dat beide partners even kwetsbaar moeten zijn in het gesprek. Dat vloeit eigenlijk voort uit het principe van de wederkerigheid en het doorbreken van aanval en verdediging, maar het gaat verder dan dat. Het gaat nu ook over de wil om jezelf aan elkaar mee te delen. In veel gesprekken is ook deze kwetsbaarheid eenzijdig, en dan kan het helpen om de vragen om te draaien. Wat aan de homo gevraagd wordt moet in principe ook aan de hetero gevraagd kunnen worden. De vraag 'hoe ben je zo geworden?' helpt alleen maar als het een vraag naar beide kanten is. Als we hier niet op letten, voeren we binnen de kortste keren een publiek gesprek over de meest intieme zaken in het leven van een ander.

De derde richtlijn is dat we proberen elkaar in het geloof verder te helpen. Dat is wat anders dan dat we voor elkaar moeten weten of bepalen wat de juiste weg is. Ten diepste is dat altijd een vorm van minachting voor de ander en van onderschatting van de mogelijkheden van Gods Geest. Ruimte laten aan elkaar en respecteren van de verantwoordelijkheid van de ander mag samen gaan met de bereidheid met die ander mee te leven. Dat geldt niet alleen voor het onderlinge contact; ook voorgangers en kerkenraden hoeven niet de waarheid in pacht te hebben. Vaak voelen ze zich klem zitten in de verantwoordelijkheid overall antwoorden op te hebben. Geestelijk leiding geven is echter niet het uitdragen van zulke antwoorden. Het is dienstbaar zijn aan de geloofsgroei en dat is wat anders.

Het is niet noodzakelijk dat je het samen eens wordt. Ook niet als het gaat over geloof en homoseksualiteit. Belangrijker is dat je bij de verschillen elkaar opzoekt en ruimte maakt om elkaar te dienen. Uiteindelijk moeten we ons dan ook afvragen of we het wel over de juiste vragen hebben. Het hele gesprek (debat?) over homoseksualiteit kan ons afhouden van de onderliggende vragen die ons veel meer kunnen leren: over de omgang met de Schrift bijvoorbeeld. Maar dan helpt het om niet enkel zeven teksten te analyseren die mogelijk gaan over homoseksueel gedrag, maar juist teksten te lezen die spreken over hoe wij kerk zijn en hoe we daarin omgaan met diversiteit en verschillen van inzicht. De echte vraag is niet hoe 'zij' homo moeten zijn maar hoe wij gezamenlijk kerk moeten zijn.